

2 Karaktärisering av kapellanläggningen

Prästkammaren och kapellet på Kråkön med fiskeläget vid den naturliga havsviken i bakgrunden. Till höger i bild skimtar även den gemensamma mangelboden. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2005-08-23.

2.1 Kapellets närmiljö

Cirka tre mil sydost om Hudiksvall ligger Kråkön, en av fyra större öar som ligger bredvid varandra i öst-västlig riktning och utgör den yttersta delen av skärgården. Marken på Kråkön är stenrik och vegetationen utgörs främst av tallskog. Mitt på öns norra del finns en naturlig havsvik och kring denna ligger all bebyggelse på ön koncentrerad. Fiskeläget har använts åtminstone sedan 1600-talet och många sjöfarare har under århundradena ankrat upp bakom dessa öar när blåsten har ökat. På Kråkön har det aldrig funnits någon begravningsplats, men på grannön Drakön finns en kyrkogård som emellertid inte har varit i bruk sedan 1800-talets mitt. Kapellmiljön på Kråkön består av ett kapell och en prästkammare som ligger på en höjd hundratalet meter från den övriga fiskarbebyggelsen. På Kråkön finns även en äldre mangelbod som brukats gemensamt av öns fiskare.

2.2 Kapellet

Det var den inflytelserike och mångkunnige hudiksvallsprosten J. O. Broman som i mitten av 1730-talet tog initiativet till byggandet av ett kapell för de fiskare och de sjöfarare som periodvis vistades på och intill Kråkön. Efter att ha nekats att ta virke på öarna lät prosten år 1736 timra upp ett kapell på prästgården i Hudiksvall, vilket senare transporterades ut och monterades upp på Kråkön. Kapellet har behållit sin grundstruktur sedan denna tid och genomgått få förändringar både till exteriör som interiör.

Kråkö kapell från nordväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2005-08-23.

Byggnaden som vilar på hörnstenar med mellanliggande murar av natursten består av ett timrat rektangulärt rum med sadeltak. Ytterväggarna är åtminstone sedan 1800-talets början klädda med stående bred lockpanel i trä, tidigare rödfärgad, men numer målad i gul kulör. För att slippa utskjutande knutar har panelen salats ut närmare en decimeter, vilket givit byggnaden en medvetet arkitektonisk gestaltning. Framför ingången, som är vänd mot väster återfinns en bred trätrappa om sex steg, vilken leder upp till kapellets utåtgående kraftiga gulmålade träport. Mot resterande väderstreck har byggnaden två fönster per sida, på östgaveln något mindre och placerade något högre upp på väggen. Fönstren, vars bågar har blyspröjsade rutor med tillhörande stormjörn, är även försedda med gulmålade fönsterluckor av trä med ålderdomliga järnbeslag. Fönsterluckorna är uppfällda under sommarhalvåret. Knutar, dörr- och fönsterfoder samt övriga snickerier är vitmålade. Taket som tidigare varit spåntäckt är idag klätt med enkupigt tegel. På nocken tronar, som på flertalet fiskarkapell i dessa trakter, tre höga järnkors dekorerade med träklot och vindflöjlar samt kronor av järn. På vindflöjlarna återfinns olika årtal samt initialer.

Vid östgaveln står på portens norra sida kapellets klockstapel som är av traditionell typ, bestående av två höga träspiror vilka bär upp ett spånklätt sadeltak samt kapellets gjutna klocka. Klockstapeln är målad i samma kulör som kapellet upp till taket och däröver tjärad. På klockstapeln sitter även kapellets fattigbössa, som är ett karaktäristiskt inslag vid Hudiksvalls skärgårdskapell.

Kapellets interiör från väster. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2005-08-23.

Kapellets interiör är ljus och luftig, mycket tack vare de många fönstren och kapellets placering. Golvet består av ett ålderdomligt brädgolv, något höjt i koret. Väggarna täcks sedan 1900-talets början av gråmålad skivbeklädnad, som är försedd med en vit profilerad list i fönsterbröstningshöjd på långsidesväggarna. Väggarna är ovanför denna indelade i fält med vitmålade pilastrar på väggarna. Inuti bänkarna syns emellertid även byggnadens timmerstomme som är omålad. Taket, som är försett med vitmålad glasfiberväv, har svängd form och det avslutas med en bred vitmålad profilerad taklist mot långsidesväggarna, enligt uppgift sedan en ombyggnad år 1782.

Bänkinredningen, som är sluten, består av sju bänkar på var sida om en central mittgång. Bänkdörrarna, vilka är gråmålade, är försedda med profilerade speglar med svängda hörn i vit och blågrå kulör. Bänkinredningens nederdel är målad i brungrå marmorering. Inuti bänkarna är ryggstöden och de smala psalmbokhyllorna målade i samma kulör som bänkdörrarna medan själva bänkarna och de nuvarande fotstöden är omålade. De äldsta fotstöden kan eventuellt ursprungligen ha varit kapellets sittbänkar som senare återanvänts som knäfall. Detta skulle kunna ha skett när den nuvarande bänkinredningen införskaffades, vilken eventuellt kan ha återanvänts från någon annan kyrka. I koret återfinns korbänken på den

södra sidan om altaret. Ovanligt nog är korbänken vänd mot öster och ej mot altaret. Troligen har ytterligare en sittbänk funnits på denna plats, men denna har tagits bort för att ge plats för kapellets orgel. Bänkdörren vid sidan av orgeln finns dock kvar. I kapellets sydöstra hörn återfinns den s.k. läsarbänken, vilken är ett typiskt inslag i dessa skärgårdskapell. Från denna plats läste den av fiskarna som utsetts till läsare bibliska texter, vid de tillfällen som ingen präst kunde närvara i kapellet.

Altaret, som är byggt av trä, med ett smalare och något lägre mittparti är placerat vid östväggen i kapellet. Altarets mittdel som även är försett med ett knäfall är målad i gröngrå kulör med svart och rödbrun marmorering. De båda övriga delarna på sidorna är målade i vitt med grå marmorering på sidorna. Samma kulörer som på altaret återkommer på altaruppsatsen, men här kompletterade med förgyllningar. Två kolonner med förgyllda krön omgärdar ett förgyllt kors med en korsfäst Jesusgestalt och en förgylld rokokomedaljong med ett bibliskt citat. Kolonnerna bär upp ett kraftigt förgyllt ramverk som kringgärdar en blåmålad yta med en förgylld uppåtgående sol. Framför altaret återfinns en liten altarring med avfasade hörn och två öppningsbara dörrar. Altarringen är vitmålad med genombrutet kryssmönster och däremellan pelare med förgyllda ränder.

I korets nordöstra hörn står kapellets predikstol som är försedd med brungrå marmorering på trappan och korgens underdel. Vitmålade och förgyllda pilastrar inramar här grönmålade fält med marmoreringar i brun och svart kulör. Predikstolskorgens över- och underdel avslutas med en kraftig förgylld bård i form av ett stiliserat bladverk. Överst utgör ett änglahuvud underlag för prästens bokställ.

Prästkammararen från nordväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2005-08-23.

2.3 Prästkammaren

Tiotalet meter sydost om Kråkö kapell ligger prästkammaren, den lilla byggnad som fungerade som prästens bostad vid de årliga prästhelgerna. Uppgifterna om prästkammarens ålder går isär. Enligt kyrkobeskrivningen ska byggnaden vara jämngammal med kapellet, men en annan källa anger att byggnaden ska vara uppförd 1851-52 i samband med en renovering av kapellet. Byggnaden som vilar på hörnstenar har en timmerstomme som utvändigt är klädd med stående rödmålad locklistpanel och vitmålade inklädda knutar. Dörren, som är centralt placerad på västgaveln, samt byggnadens två fönster, mot norr respektive söder, har vitmålade snickerier. Samma kulör går även igen på övriga snickerier. Till fönstren finns även moderna fönsterluckor vilka lyfts av under sommarhalvåret. Taket som är av sadeltaksform täcks av ett tvåkupigt tegeltak och samma taktäckning och samma form återfinns även på det lilla skyddstaket över byggnadens dörr. Detta tak som bärs upp av vitmålade trästrävor har tillkommit under 1900-talet. Intill byggnadens västgavel återfinns även en modern vitmålad flaggstång av plast. Prästkammarens interiör består av ett enda rum utan eldstad med omålat trägolv, vitmålade snickerier, tapetserade väggar samt ett vitmålat tak i form av ett tredingstak. Möbleringen består av en utdragssoffa, runt bord med sex stolar samt en kommod.

Norr om prästkammaren står ett solur, ytterligare ett karaktäristiskt inslag vid fiskarkapellen. Soluret, som är utfört i sandsten vilar på en hög träpiedestal som i sin tur står på ett kvadratisk underrede av trä. Detta solur tillkom redan 1738 och året står inristat på solurets ovansida.

Soluret på Kråkön. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2005-08-23.

2.4 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kråkö kapell och prästkammaren utgör tillsammans en av de mest välbevarade kapellmiljöerna i Hudiksvalls skärgård. Byggnaden är genom sin placering på en höjd och avvikande färgsättning väl synligt från stora delar av fiskeläget. Kapellet är ovanligt välbevarat sedan det uppfördes 1736 både till exteriör som interiör med exempelvis blyspröjsade fönster, äldre bänkinredning mm. Den nuvarande panelbeklädnaden på fasaderna har en för fiskarkapellen ovanligt medveten arkitektur. Vid kapellet återfinns en rad av de karaktäristiska drag som går igen vid flertalet fiskekapell; exempelvis närheten till orörd natur, klockstapel vid västgaveln, centralt placerad utåtgående port, fönsterluckor, tre järnkors med vindflöjlar på taket, läsarbänk, fattigbössa och solur etc. Den närbelägna prästkammaren har behållit sin grundstruktur även om nuvarande ytskikt till stora delar tillkommit under senare tider. Byggnaden är av mycket stor betydelse för kyrkomiljön i och med den nära kopplingen till den ännu levande traditionen med årligen återkommande prästhelger. Sammantaget gör detta att kapellet och prästkammaren tillsammans med Kråkö fiskeläge utgör en ovanligt välbevarad helhet där sambandet mellan fisket och kyrkan är ovanligt påtaglig.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kapellanläggningen och byggnaderna

- Den opåverkade lägre markvegetationen, samt avsaknaden av träd, kring byggnaderna och stigarna är viktig för upplevelsen av hela kapellanläggningen.
- Kapellets exteriör är ovanligt välbevarad och har behållit många ålderdomliga detaljer, exempelvis blyspröjsade fönster, äldre beslag, takspiror med järnflöjlar etc.
- Interiören i kapellet präglas av ljus och lätthet.
- Den fasta inredningen, sluten bänkinredning, läsarbänk, altare, altaruppsats och altarring samt predikstol, utgör en stor del av rummets arkitektur.
- Prästkammarens grundstruktur är ovanligt välbevarad sedan byggnaden uppfördes.
- Soluret sydväst om kapellet samt sparbössan vid ingången är ett typiskt inslag vid fiskarkapellen.
- De årligen återkommande prästhelgerna utgör en obruten tradition sedan kapellen uppfördes.

2.5 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ATA, Hälsingland, Hs Idenors sn, Kråkö kapell

Broman, J. O. *Glysisvallur*. Uppsala 1954.

Kilström, Bengt Ingmar. *Fiskarkapellen i Hudiksvalls skärgård*. Ingår i serien Hälsinglands kyrkor XX. Uppsala 1972.

Länsmuseet Gävleborg, topografiskt arkiv

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv

Sandström, Åsa. *Inventering av vårdbehov 1996. Skärgårdskapellen, Hudiksvalls församling*, (Stencilerat material) Ljusdal 1996.

Inventeringsdatum: 2005-08-23.

Inventerare: Daniel Olsson.

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren och Daniel Olsson.

Rapportsammanställning: Daniel Olsson.